

5.1 ENKELT ATT ANSLUTA TILL RETURSYSTEMET BYGGPALL

Retursystemet Byggpall har skapats av byggbranschen tillsammans med producenterna, byggmaterialhandlarna och byggtreprenörerna för att effektivisera pallhanteringen. Systemet omfattar helpall EUR-Pall¹⁰ (1200x800 mm) och halvpall (800x600 mm). Även pallkragar för hel- respektive halvpallar omfattas. Lastpallen i Retursystemet Byggpall känns igen på sin märkning på höger kloss.

Figur 2. Helpall (vänster) och halvpall (höger) (Byggpall 2019)

Norrlandspall AB är systemets upphandlade pallaktör och levererar byggpallarna till de som är materialproducenter/grossister/leverantörer. Materialproducenterna/grossisterna/leverantörerna debiterar vidare till sina kunder med samma belopp. Norrlandspall hämtar och köper tillbaka pallen från den aktör som blir slutanvändare, exempelvis en byggarbetsplats. En helpall i systemet ersätts alltid med 70 kr, oavsett dess skick. Utanför systemet värderas den betydligt lägre. Den höga ersättningen är satt för att uppmuntra återbruk.

Övriga pallar ersätts enligt överenskommelse (Byggpall 2019). Annan ersättning gäller för andra pallar och pallkragar. Det kostar ingenting att an-

sluta sig till Retursystemet. Hämtning är kostnadsfritt vid minst 85 enheter, annars debiteras en frakt på 200 kr. Systemet täcker hela landet.

En lämpligt skyltad plats utses för stapling av pallarna och pallarna staplas i travar beroende på storlek (hel- respektive halvpall), max 17 stycken på höjden. Pallkragarna viks ihop och bandas på en pall. Halvpallen staplas med fördel i två travar på en helpall (Byggpall 2019).

I dagsläget levereras cirka 1,4 miljoner pallar årligen i systemet, med en returprocent på 60–65 procent (Avfall Sverige 2019, Storhagen 2019). Det motsvarar cirka 5 miljoner CO₂ besparingar per år eftersom en byggpall som återanvänds besparar

¹⁰ En Europapall (eller s.k. SJ-pall i Sverige) är en standardiserad lastpall i trä märkt med EUR eller EPAL. Den var från början avsedd för transporter på järnväg men snart började även landsvägstransporter använda sig av denna standard. Håligheten är utformad så att en gaffeltruck kan lyfta den.

1,6 kg CO₂ i jämförelse med en pall som förbränns (Byggpall 2017, Avfall Sverige 2019). Retursystemet för lastpallar i trä vänder sig i första hand till aktörer inom byggbranschen. Numera läggs även fokus på att samla in de pallar som hamnar hos privatpersoner och hantverkare (Avfall Sverige 2019, Storhagen 2019).

Insamling på återvinningscentral

Allt fler kommuner ansluter sig till systemet. Nordvästra Skånes Renhållnings AB (NSR) är bland de första kommunala avfallsbolagen som introducerade systemet på sina fem återvinningscentraler. NSR tar emot pallar både från privatpersoner och från företagare. Ungefär 75 procent av insamlade pallar kommer från privata aktörer (Falkenström 2019).

NSR har ett avtal med Norrlandspall AB. De tar emot alla helpallar och halvpallar i trä (inkl. den gröna och blåa träpallen) och även pallkragar i trä som passar i storlekarna (1200x800 och 800x600). Alla plastpallar utesluts. Personalen behöver bara sortera bort udda storlekar (Falkenström 2019).

NSR upplever insamlingen av byggpallar som enkel och framgångsrik eftersom de har fått in mycket mer byggpallar än man hade förväntat sig. NSR har sedan årsskiftet 2018/2019 återanvänt, genom systemet, 4600 lastpallar som motsvarar förebyggandet av ungefär 99 ton träavfall. Kravet för insamlingen från Norrlandspall AB är väldigt enkelt – att ha pallarna staplade enligt dess dimensioner och en viss storlek på staplarna. De enda som NSR skulle ha önskat att ha är ett hjälpmedel från Norrlandspall AB som får staplarna att stå rakt. Återvinningscentralen har hjullastare (i stället av truckar) som medför att det blir svårare att ha raka staplar och det är lite tidskrävande (Falkenström 2019).

Kostnader

Att introducera insamlingen kräver inga höga kostnader – bara en dedikerad plats på en återvinningscentral eller en avfallsanläggning. Enligt avtalet tar Norrlandspall AB emot pallar i staplar, 17 st

på höjden och minst 18 st pallar i längden samt i bredd. Det utgör cirka 21x15 m lagringsplats. Sedan behövs det självklart utrymme för att stapla pallar och för insamling. Det behövs också någon sorts maskin för att stapla pallar (exempelvis hjullastare eller palltruck). I början informerade man kunder via skyltar, senare behövdes inte någon särskild information. Man ser en vägg med pallar och lämnar dit (Falkenström 2019).

Man kan tjäna pengar på insamlingen av pallar. Kunder som lämnar pallar på insamlingsplatser får inte betalt. NSR får betalt från Norrlandspall AB beroende på vilken sorts pall de samlar in (Falkenström 2019).

5.2 NYA AFFÄRSMODELLER OCH DIGITALA VERKTYG FÖR ATT FÖREBYGGA AVFALL I STOR SKALA

Nya affärsmodeller utvecklas för att hjälpa till att skala upp återanvändning, ett exempel är Kompanjonen. Företaget är en före detta återförsäljare av byggmaterial och interiörprodukter för återbruk. Nu har Kompanjonen börjat med en annan affärsmodell, förmedlare mellan byggföretag och/eller fastighetsägare och erbjuder tjänster som ska underlätta för både leverantörer och kunder med syfte att fler produkter ska återanvändas genom att de: (1) genomför återbruksinventeringar, (2) tillhandahåller rådgivning och specialistkunskap inom återbruksarbete, (3) säljer och upphandlar återanvända byggprodukter och överskottspartier åt uppdragsgivare, dock utan mellanlager (Håkansson 2019).

Den nya affärsidén innebär att de syr ihop beställningar av återanvänt byggmaterial. De fungerar ungefär som en resebyrå. En beställare som behöver 290 dörrar vänder sig till en sådan agent som sedan tar upp beställningar från olika leverantörer, precis som en resebyrå. Då behöver beställaren bara ha kontakt med en part (Håkansson 2019).

Kompanjonen har specialiserat sig på återbruk i samband med R.O.T-projekt av kommersiella lokaler. Exempel på vanliga produkter är dörrar, glaspartierna, undertaksplattor, möbler eller liknande. Fokus ligger på produkter som byts ut innan livslängden har gått ut. Kompanjonen är verksam över hela landet och utgår från Stockholm, Malmö, Göteborg och Helsingborg. (Håkansson 2019). Efterfrågan är större än utbudet numera och de största utmaningarna och möjligheterna inom branschen är:

- Mellanlagring. Bland de största utmaningarna för återanvändningen med den nya affärsidén är att hitta tillräcklig många produkter av samma typ. Mellanlagring skulle behövas för att öka återanvändningen för både överskottsmaterial och begagnade produkter.
- Demonstreringskunniga aktörer. Det är ganska svårt att hitta kunnig personal som skulle kunna demontera återanvänt material med de bästa metoderna.
- Planering i tid. ”Återbruk” som arbetssätt finns inte med i kommersiella R.O.T.-projekt och kommer någon på tanken blir det oftast för sent för att det ska gå att genomföra. Resultatet blir att riktigt bra produkter hamnar i containern för avfallshantering på grund av dålig planering och framförhållning.
- Återtillverkning. Det finns inte bara en marknad för återbruk av byggmaterial, utan även en för återtillverkning av byggprodukter. Om det exempelvis finns efterfrågan på begagnade dörrar av en viss typ men de har fel kulör, då finns det tyvärr inget bra system för att måla om dörrarna i industriell skala.
- Okunskap är en stor utmaning. Många beställare och fastighetsägare tycker att det kan vara jobbigt och svårt med återbruk och de har en tendens att göra det svårare än vad det är (Håkansson 2019).

Enligt Per Håkansson, från Kompanjonen, kunde kommunernas roll i den nya affärsmodellen vara att erbjuda mellanlagringsplats på sina återvinningscentraler eller avfallsanläggningar.

Kompanjonen har även varit en av deltagarna i det Vinnova-finansierade projektet Centrum för cirkulärt byggande (CCBUILD). En digital plattform har tagits fram, med syfte att stötta branschens omställning till mer cirkulärt byggande med effektivt och kvalitetssäkrat återbruk. Inom arbetet har stödverktyg för att inventera och värdera befintliga produkter i till exempel ombyggnads- och rivningsprojekt utvecklats. Genom att på detta vis digitalisera befintliga resurser finns det möjlighet att utvärdera återbrukspotentialen, och även tillgängliggöra produkterna för nya användare genom att synliggöra dem antingen för andra användare inom den egna organisationen eller på extern marknadsplats. Verktygen rymmer också stöd för kvalitetsbedömning samt värdering av återbrukspotentialen i termer av möjlig besparing av resurser/avfallsmängder, minskade växthusgasutsläpp och återbruksvärde i kronor. (31) [31]¹¹

I ett annat projekt finansierat av Vinnova ”Resursbank: ökad återanvändning av bygg- och rivningsmaterial” har fokus varit på återanvändbara produkter som samlas in från hushåll. Studien kommer bland annat att undersöka vilka möjligheter som finns att etablera en materialdatabas, eller anpassa redan existerande materialdatabaser (som exempelvis den utvecklade av CCBUILD) för att stödja en mer effektiv tillgång och efterfrågan på bygg- och rivningsprodukter som kan återanvändas.^{12,13}

11 <https://ccbuid.se/>

12 <https://www.ivl.se/toppmeny/pressrum/nyheter/nyheter---arkiv/2019-11-08-resursbank-ska-oka-ateranvandningen-av-bygg--och-rivningsavfall-fran-hushall.html>

13 <https://www.ivl.se/sidor/aktuell-forskning/forskningsprojekt/hallbart-samhallsbyggande/resursbank-oka-ateranvandning-av-bygg--och-rivningsavfall-fran-hushall.html>